

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖІНОЧИХ ОБ'ЄДНАНЬ У ДУХОВНО-МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДІ

Лілія Потапюк

Луцький національний технічний університет

Анотація:

У статті здійснено аналіз педагогічно-просвітницької діяльності жіночих релігійних об'єднань. Акцентовано увагу на вагомому внеску Монахинь Чину св. Василя Великого Сестер Василянок в освітньо-культурний поступ українського народу. Розкрито історичні причини, передумови та обставини створення першої Василянської гімназії. Окреслено реалізацію жінками національного, релігійного та громадянського виховання українських дітей на зазначених ділянках роботи. Висвітлено вагомий внесок митрополита Андрія Шептицького у формування духовності молоді. Простежено еволюцію виховних завдань монахинь на початку існування навчальних закладів і в період їх найбільшої діяльності. Визначено історичне значення гімназій Василянського Чину у творенні національної системи освіти, зокрема в розвитку приватного шкільництва.

Ключові слова:

просвітницько-педагогічна діяльність; національне виховання; духовно-моральне виховання; релігійне виховання; самосвідомість; гімназії; духовність.

Анотация:

Потапюк Лилия. Роль просветительско-педагогической деятельности женских объединений в духовно-нравственном воспитании молодежи.

В статье проанализирована просветительско-педагогическая деятельность женских религиозных объединений. Акцентировано внимание на весомом вкладе Монахинь Ордена св. Василия Великого Сестер Василианок в образовательно-культурный прогресс украинского народа. Выявлены исторические причины, предпосылки и обстоятельства создания первой Василианской гимназии. Рассмотрена реализация женщинами национального, религиозного и гражданского воспитания украинских детей на указанных участках работы. Раскрыт весомый вклад митрополита Андрея Шептицкого в формировании духовности молодежи. Прослежена эволюция воспитательных задач монахинь в начале существования учебных заведений и в период их наивысшей деятельности. Определено историческое значение гимназий Василианского Ордена в создании национальной системы образования, в том числе в развитии частной школы.

Ключевые слова:

просветительско-педагогическая деятельность; национальное воспитание; духовно-нравственное воспитание; религиозное воспитание; самосознание; гимназии; духовность.

Resume:

Potapiuk Lilia. The role of pedagogical and educational activities of women's associations in the spiritual and moral education of young people.

The author deals with the analysis of pedagogical and educational activities of women's religious associations. The emphasis is laid on the significant contribution of Basilian Sisters, the nuns of Order St. Basil the Great, on the educational and cultural progress of Ukrainian people. Historical reasons, conditions and circumstances of creating the first gymnasium are revealed. The implementation of national, religious and civic education of Ukrainian children at these plots by women is outlined. Significant contribution of Metropolitan Andrii Sheptytskyi in formation of youth spirituality is proved. Certain evolution of educational tasks set by nuns at the beginning of the existence of the monastery schools (the end of the XIXth century) and during the peak of their activity (the first third of the XXth century) is observed. Historical significance of gymnasiums under the guidance of the Basilian Order in the creation of the national education system is determined.

Key words:

educational and pedagogical activity; national education; spiritual and moral education; religious education; consciousness; gymnasiums; spirituality.

Постановка проблеми. Демократичні процеси в нашій країні створили відповідні можливості для національно-культурного відродження української нації, яке тісно пов'язане з її духовним оновленням. Останніми роками стала помітною тенденція до більш активного зацікавлення релігійним життям, що зумовило значне збільшення кількості храмових споруд, відродження чернечих спільнот, які, надаючи молоді психологічну підтримку та духовну опіку, у досить складній політичній та економічній ситуації намагаються посилити та зберегти в них дух українства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Освітньо-виховну діяльність жіночої гілки ордену сестер Василянок розкрила у своїй монографії вихованка василянської гімназії, а згодом – ігуменя монастиря у Львові С. Цьорох. Історію Згромадження сестер Службниць досліджував А. Великий. Він наголосив, що діяльність цього чернечого об'єднання була найбільшою мірою спрямована на виховання

дітей дошкільного віку. Педагогічно-просвітницьку діяльність монахинь Василянок та Марійських дружин (кінець XIX – перша половина XX століття) досліджила О. Кобельська. Навчально-виховні заклади Української греко-католицької церкви як осередки духовно-морального виховання схарактеризувала І. Комар. Однак роль галицьких чернечих спільнот УГКЦ у становленні національної системи освіти, духовно-морального виховання молоді вимагає детального вивчення й аналізу, тому і стала предметом нашого дослідження.

Формулювання цілей статті. Мета статті – проаналізувати педагогічно-просвітницьку діяльність жіночих релігійних об'єднань Чину св. Василя Великого Сестер Василянок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наприкінці XIX століття, коли Україна перебувала під владою Австро-Угорської та Російської імперій, рівень освіченості був надзвичайно низьким. Українські селяни потребували просвітництва в сенсі усвідомлення

необхідності здобуття освіти, певного фаху. З іншого боку, їхнє важке соціально-економічне становище, матеріально-побутові умови унеможлилювали доступ до освіти. Не сприяла освітньому поступу й наявна система шкільництва. На західноукраїнських землях було близько 4% українських шкіл і взагалі жодного українського університету.

Офіційно заборонена як «неіснуюча» українська мова виборювала своє право на існування й розвиток. Незважаючи на циркуляри й укази, українство чинило опір двома шляхами: мовно-літературним та освітянським. Спочатку деякі магнати та культурницькі діячі створювали спеціальні приватні заклади для української еліти, де вивчалася українська мова предків; паралельно з цим для «простого народу» було створено 2-3-річні парафіяльні (або т. з. «приходські») школи, у яких дітей навчали Святого письма рідною мовою. «Російській словесності», яка примусово вводилася в усіх офіційних навчальних закладах для «малоруської» людності, протистояла українська інтелігенція, що зосереджувалася в Харківському, Київському, Одеському університетах.

Отже, брак українських університетів, шкіл, українознавчих дисциплін у тогочасних навчальних закладах, неможливість українського народу здобути освіту, фах, відповідне соціальне становище й економічну незалежність унеможлилювали здійснення національного виховання. Був відсутній потужний механізм формування національної еліти зокрема й національної свідомості українців загалом. Такий стан речей повністю відповідав наявній у той час бездержавності українства [4, с. 65–66].

Надія на зміну ситуації з'явилася в час української національно-визвольної революції 1917–1921 років, що розпочалася внаслідок буржуазних революцій у Російській і Австро-Угорській імперіях і розпаду цих імперій. Однак низка внутрішніх і зовнішніх чинників перешкодила утворенню Української самостійної соборної держави. Проголошені Українська Народна Республіка (3 листопада 1917 року) та Західноукраїнська Народна Республіка (1 листопада 1918 року) змогли об'єднатися лише де-юре (22 січня 1918 року). Відтак вони не змогли побороти іноземних сусідів-агресорів, які збройним методом загарбали Україну. До початку Другої світової українські землі були поділені між Польщею (Східна Галичина по р. Збруч), Румунією (Північна Буковина), Чехословаччиною (Карпатська Україна), Радянською Росією (Центральна і Східна Україна по р. Збруч) [4, с. 66].

Так, розвиток освіти на українських теренах відбувався в рамках панівних держав, які не були

зацікавлені в підвищенні рівня освіченості українського народу, у вихованні української молоді на національних засадах, що в майбутньому забезпечило б зростання її національної самосвідомості й поширення визвольного руху українства. Тому в умовах відсутності власної держави різноманітні українські громади, об'єднання, товариства виконували ті завдання, які б мали виконувати державні інституції. Зокрема на українських теренах діяли товариства «Просвіта» (1868), «Рідна школа», «Жіноча Громада» (1908), «Союз Українок» (1919) та інші, головною метою яких була національна просвіта українства та боротьба за національне й соціальне визволення в ім'я збереження свого народу як нації – самобутньої частини всього людства.

Серед організованого українського жіноцтва, яке працювало в царині просвіти, вирізнялися жіночі об'єднання релігійного спрямування. Вагомий внесок в освітньо-культурний поступ українського народу зробили Монахині Чину св. Василя Великого (далі ЧСВВ), який зародився в Римській імперії. Засновницею жіночих василіанських монастирів була сестра святого Василя Великого – свята Мокрина (328–379). Сестри Василіянки отримали педагогічно-ідейну спадщину засновника Чину – Василя Великого, який твердив про наявність у вихованні «духу лагідності, терпеливості й любові». Важливого значення Василій Великий надавав індивідуальному підходу в навчанні дітей, згідно з яким варто зважати «на вроджені здібності при виборі ремесла». У 1882 році внаслідок Добромильської реформи ЧСВВ зазнав певних змін, завдяки яким «...не тільки врятовано Чин від занепаду, а й піднесено його на світлу вершину тих завдань, які завжди стояли перед Чином – служіння З'єднаній церкві й українському народові» [2, с. 82–83].

Згадана реформа дала змогу проводити навчально-виховну діяльність при монастирях і сестрам Василіянкам. Одними з найдавніших були монастирі Чину у Словіті (монастир Святого Хреста) та Яворові (монастир Покрови Матері Божої) на Львівщині. При Словітському монастирі діяла народна школа, яку згодом реорганізували й перевели до м. Львова. У м. Яворові під керівництвом сестер Василіянок функціонували народна школа, гімназія, учительська семінарія.

У м. Львові сестри Василіянки проводили освітньо-виховну роботу при монастирях святого Василя Великого та святої Мокрини. Зокрема діти там виховувалися та здобували освіту в дошкільному закладі, школі, гімназії, учительській семінарії. Такою ж кількістю навчально-виховних закладів славився і Василіанський монастир святого Йосифа у

м. Станіславові (сьогодні – м. Івано-Франківськ). Загалом у досліджуваний період у Галичині монахині створили мережу освітніх закладів, які забезпечували освіту галицьким дітям із дошкільного віку та готували їх для вступу до вищих навчальних закладів.

Першим ступенем освітньо-виховної діяльності при монастирях ЧСВВ в основному були школи. Вони давали початкову освіту та готували для вступу до гімназій чи фахових навчальних закладів. Учениці шкіл сестер Василянок вивчали українську, польську та німецьку мови, географію, історію Русь-України, письмо, геометрію, природознавство, спів, малювання [3, арк. 3]. Крім обов'язкових предметів, учениці опановували французьку мову, мистецтво гри на фортепіано та хореографію. Поза офіційною програмою викладалися стенографія, машинопис, українська література та історія.

Основний акцент у педагогічній діяльності Сестер Василянок було зроблено на релігійному та національному вихованні. Вони дбали, щоб вихованці пізнали все, що «своє, що рідне, що народне, що святе кожному народолюбцеві» [14, с. 307]. Монахині ЧСВВ засновували захоронки, вселюдні, виділові, фахові школи, учительські семінарії, гімназії, інститути, інтернати, у яких активно займалися вихованням українських дітей, поступово залучаючи їх до народних традицій, звичаїв і обрядів, створюючи сприятливі умови для вивчення ними виховної мудрості рідного народу, його національної специфіки.

Дослідниця д-р Саломія Цьорох вказує, що на українських теренах перший жіночий монастир св. Ірини був закладений у 1037 році за правління князя Ярослава Мудрого [2, с. 31]. Від початку XIX ст. і до 80-х років того ж століття в Галичині існувало два жіночі василіанські монастирі – у Словіті та Яворові [2, с. 45–46]. Згодом такі монастирі постали у Львові, Перемишлі, Станіславові (1906), Ужгороді (1921), Пряшеві (1922), а також на теренах іноземних держав, де проживали українці – американській Філадельфії (1912), Клівленді (1921), чеській Крижівці (1917) та Шіді (1920) [2, с. 75–76].

Перш ніж перейти до більш детальної характеристики гімназії Сестер Василянок у м. Львові, варто визначити історичні причини, передумови та обставини, у яких вона створювалася; з'ясувати інформацію про долю її монастирів у Галичині, коли остання перебувала після першого поділу Польщі в 1772 році під владою Австрії.

Досить цікавими є спогади доктора Лева Василя, який працював учителем української літератури в гімназії Сестер Василянок у 1930-

1939 роках. Зокрема він пише, що «у 1774 році було 12 або 10 осідків (монастирів) СС Василянок у Східній Галичині. Ті монастирі, які не займалися суспільною працею, «не вели шкіл або шпиталів» [11, с. 17], за декретом цесаря Йосифа II на початку 1782 року були ліквідовані. За особливим розпорядженням для Галичини, монастирі СС Василянок «мали бути злучені з їх львівським монастирем. Хоч через брак приміщень цієї концентрації не здійснено, проте заборонено приймати дівчат до новіціату (урядове рішення з 29.VI. 1784 року) через що... засуджено монастирі Сестер Василянок на ліквідацію» [11, с. 17].

Двом жіночим василіанським монастирям у Словіті та Яворові загрожувала ліквідація з тих самих причин [11, с. 17]. Саме ідея виховання й навчання дівчат стала для греко-католицької Церкви в Галичині тим засобом, за допомогою якого Церква вирішила врятувати подальше існування цих монастирів.

У грудні 1804 року львівський єпископ Микола Скородинський подав прохання до губернатора Галичини щодо об'єднання Словітського та Яворівського монастирів в один і заснування в ньому виховної установи для дівчат. Можна припустити, що лише «через брак відповідних учительських кваліфікацій серед тодішніх Сестер Василянок» таке прохання не могло бути задоволене відразу. Тільки у 1821 році митрополитові Михайлові Левицькому вдалося отримати згоду уряду на відкриття двох монастирів Сестер Василянок – у Словіті й у Яворові – за умови, що монахині повністю присвятять себе вихованню молоді [11, с. 18].

У 1825 році Сестри Василянки заснували в Словіті перший інститут для дівчат народної школи, куди спочатку приймали дівчат з інших місцевостей, забезпечували їх житлом в інституті при монастирі. Згодом почали приймати й місцевих. Цілком очевидно, що виділова (народна) школа та інститут у м. Львові послужили основним чинником відкриття української дівочої гімназії, брак якої так відчувало суспільство на початку XX століття.

Відомо, що до 1902 року жодних гімназій у м. Львові не було, і освіта дівчат обмежувалася до 1880 року «виділовою» школою, а до кінця XIX століття – учительською семінарією. Якщо учениці хотіли закінчувати гімназію, то мусили «вчитися приватно й при кінці навчального року здавати кожну клясу зокрема, або відразу приступити до гімназійного іспиту зрілості (матури) в котрійсь державній гімназії для хлопців» [11, с. 19].

Першою дівчиною, яка склала екстерном матуру (в академічній гімназії 1885 року), була Софія Окуневська, донька сільського пароха з Покуття, гербового шляхтича, освіченого на той

час інтелектуала. Оскільки дівчат в австрійській державі не приймали до університету, батько відправив Софію до Швейцарії, де вона здобула науковий ступінь доктора медицини. Згодом дівчина вийшла заміж за доктора Вацлава Морачевського, який незабаром став професором Ветеринарної Академії у м. Львові [11, с. 20].

Лише у 1902-1903 навчальних роках у м. Львові була відкрита перша приватна польська жіноча гімназія ім. Юлія Словацького, у якій перша матура (гімназійний іспит зрілості) відбулася 1910 року. Доктор Лев Василь пригадує, що до цієї єдиної жіночої гімназії входили деякі українки, які згодом студювали у львівському університеті. Серед них була Марія Заячківська, «яка здала матуру 1910 році, відбула студії на філософічному факультеті у львівському університеті, а після Першої світової війни вийшла за професора доктора Степана Томашівського, відомого українського історика. Після Другої світової війни проф. Марія Томашівська стала доцентом Українського Вільного Університету в Мюнхені» [11, с. 20].

Доктор Лев Василь пише, що «емансипацію українського жіноцтва в Галичині започаткувала Наталія Кобринська, заснувавши «Товариство руських женщин» у Станіславові в 1884 році. З того часу емансипація українського жіноцтва поступила наперед. Українські дівчата хотіли студювати в університетах, а для цього потрібно було закінчити гімназію. Цією справою зайнявся спершу «Клуб русинок» у м. Львові, а зорганізування першої української дівочої гімназії було віддано в руки вчителів академічної гімназії. Саме з початком 1906 року створено комітет для тієї мети, головою якого став отець професор доктор Спиридон Кархут, класичний філолог, а секретарем професор доктор Остап Макарушка, що його жінка Євгенія була секретаркою «Клубу Русинок» [11, с. 20].

Дослідження проблеми педагогічно-просвітницької діяльності Сестер Василянок переконливо свідчить про те, що вагомий внесок у формування духовності молоді зробив митрополит Андрей Шептицький. Із того часу, як духовий Архіпастир українців-католиків Великий Митрополит Кир Андрей Шептицький, нащадок українського боярського роду в 1899 році став станіславівським єпископом, а у 1900 – архієпископом і львівським митрополитом, він відразу ж звернув увагу на шкільництво і виховання молоді на усіх ступенях і в усіх категоріях виховної системи.

Андрей Шептицький активно розгорнув свою опіку над початковими, середніми й високими, приватними й державними школами. Митрополит був щедрим добродієм і симпатиком Українського Тайного Університету

у Львові (1920-1926). «Як добрий і люблячий батько, поблажливий для своїх дітей, так Митрополит був вибагливий до нашої ідейної молоді. Вона тішилася особливою любов'ю у свого Покровителя. Він підтримував її щедро, здібніших висилав на свій кошт на студії закордон. Та коли виникала потреба, то побатьківськи остерігав і повгамовував. Митрополит повчав: «Не зривом одної хвилини, але безупинним трудом і многими жертвами аж до крові і смерті багатьох поколінь підноситься нарід». І молодь розуміла свого Пастиря, Він був для неї найвищим авторитетом» [11, с. 12].

Митрополит Шептицький активно опікувався сиротинцями й бурсами, а також інтернатами для молоді. «Добро й майбутнє молоді було Його журбою, цікавився нею, допомагав тим, хто потребував, бував навіть на шкільних імпрезах, на всіх майже сокільсько-спортивних і рідно-шкільних здвигах на площі Сокола Батька. Тоді молодь незвичайно раділа появою улюбленого Митрополита, горнулася до нього, подібно як і сироти, що їх часто закликав до себе Митрополит разом із опікунами. Він випитував їх про їхнє життя, їх настрої, потреби. Завжди допомагав їм, втирав із їхніх облич сирітські сльози» [11, с. 12].

Коли польська влада відмовила нашій молоді у вступі до вищих шкіл у Львові, Митрополит заснував богословські студії для молоді в рамках Духовної Семінарії при вул. Коперника ч. 36 і доручив станіславівському та черемиському єпископам заснувати такі самі богословські семінарії. Згодом, на початку 1920-х років, він заснував у м. Львові Богословську Академію та Мистецьку школу під орудою Олекси Новаківського. «Просвіта», «Рідна школа», «Наукове Товариство ім. Шевченка», заснований Митрополитом «Національний музей», «Народна лічильниця» завдячували йому за щедрі моральну й матеріальну допомогу. Особливо опікувався Митрополит Андрей середніми школами, відданими під провід Сестер Василянок [11, с. 12].

Активну виховну діяльність проводили сестри ЧСВВ у Яворівському монастирі. Зокрема вони заснували дівочу школу (1847), де викладалися такі ж предмети, як і в міських, так званих виділових школах; учительську семінарію (1906), яка була задумана як школа українська, для українських дітей; та інтернат, у якому жили вихованки [2, с. 109–111].

Із дозволу Крайової Шкільної Ради 20 червня 1906 року було відкрито першу українську дівочу Львівську гімназію класичного типу при монастирі Святого Василя Великого. Уже за два роки цей заклад заслужив позитивну оцінку громадськості. У газеті «Учитель» за 1908 рік йшлося про те, що «монастир

Василіянок не жаліє жодних сил та матеріальних засобів на утримання гімназії. Шкільний будинок знаходиться в найздоровішій частині міста» [3, с. 168]. Навчальні плани у Василіянських гімназіях були такими ж, як і в державних, затверджені шкільною владою. Особлива увага тут, як і в усіх школах ЧСВВ, надавалася вивченню релігії – визначальному чиннику формування гуманістичного світогляду учнів. Викладали релігію отці-катехити в усіх восьми класах.

Як відомо, Василіянські гімназії були жіночими навчальними установами. Греко-католицьке духовенство значну увагу приділяло вихованню жінки. Такою була його мета: «...виховати українську жінку: релігійну, моральну, ознайомлену з життям свого народу, здатну до громадянської праці» [3, с. 3]. Виховуючи жінку-матір, жінку-громадянку, жінку-патріота, педагоги використовували кращі зразки та образи української літератури, які допомагали розкривати різні грані жіночої душі: ніжність, м'якість, глибину почуттів, «...посвяту для добра рідні та народу, моральну чистоту» [3, с. 4].

Відповідно до актуальних потреб свого народу й вимог історичного часу українські жіночі релігійні організації були активними засновниками українських навчальних закладів та підтримували їх, а також проводили виховну роботу з дітьми, молоддю, дорослими. Монахині Василіянки Словітського монастиря (Львівщина) організували різні приватні підготовчі курси (1907-1917), випускники яких мали змогу скласти вступні іспити до гімназій, учительських семінарій або фахових шкіл. Тут вивчали біблійну історію, катехизм, польську, українську, німецьку мови, числення «з пам'яті й на письмі», географію, історію світську й натуральну (природописні науки), ручні роботи. Мовою навчання спочатку була німецька, частково польська, а згодом і українська [2, с. 96].

Доречно зазначити, що на основі опрацьованих джерел спостерігаємо певну еволюцію виховних завдань, які ставили перед собою монахині на початку існування при монастирських навчальних закладах (кінець XIX століття) і в період їх найширшої діяльності (перша третина XX століття). Якщо спочатку сестри займалися релігійним вихованням сиріт – готували їх до чернечого життя, то згодом у василіянських школах уже й світські знання могли отримати діти, у яких були батьки.

Так, релігійне виховання та виховання духовності молоді були одними з головних складників навчально-виховного процесу в інституті ГССВ. Усі вчителі своєю невтомною працею намагалися дати ученицям не лише

знання, а й великою мірою впливали на розвиток духовності, свідомості й самосвідомості молоді, оскільки неможливо виховати молоду людину світовою літературою, мистецтвом, не ознайомивши її з азами рідної, історично сформованої релігійності. Кожен учитель ставав духовним наставником, сповненим високих принципів і священного трепету перед Богом, і впливав не тільки на розум, а й на серце особистості, яку виховував.

Монахині ЧСВВ активно засновували захоронки, вселюдні, виділові, фахові школи, учительські семінарії, гімназії, інститути, інтернати, у яких активно займалися вихованням українських дітей, поступово залучаючи їх до народних традицій, звичаїв і обрядів, створюючи сприятливі умови для вивчення ними виховної мудрості рідного народу, його національної специфіки.

Значна увага в гімназії приділялася позакласній виховній роботі. Так, д-р Лев Василь пригадує, що «в гімназії було ведено також позашкільне виховання і навчання, з допомогою самостійних гуртків» [11, с. 31]. В окремих класах були засновані «наукові кружки»: математичний, історичний, філологічний і природничий, якими керували вчителі-предметники, а також була хімічна лабораторія.

Дуже добре розвивався науковий гурток ім. Лесі Українки під керівництвом директора д-ра Василя Щурата, якому допомагали вчителі – Микола Матієв-Мельник і д-р Василь Лев. До цього гуртка належали учениці вищих класів (5-8), а активно працювали учениці 7 і 8 класів. Його метою було поширення відомостей з історії рідної літератури і культури, залучення до культурної спадщини інших народів, без чого неможливо досягти потрібного рівня знань. Основою навчального процесу були знання, здобуті ученицями під час шкільного студювання класичної філології та історії. Провідною формою роботи гурток обрав писані й усні реферати, що готувалися ученицями після прочитання доставлених їм книг. Від референток вимагалось не лише опанування предмета, а й «поправне, ясне висловлювання думок» [8, с. 124].

У 1911 році у гімназії Олена Степанів, на той час «абсолювентка учительської семінарії Українського Товариства у Львові, згодом д-р Степанів-Дашкевич, учителька географій й історії цієї гімназії після війни» організувала «Пласт» [11, с. 31]. «Цей «Пласт» відновлено, наново зорганізовано в 1920 р., восени як «2-ий полк, згодом курінь ім. Марти Борецької». Довгий час опікункою куреня була п. Оксана Суховерська, учителька руханки в цій школі. Кожний клас складав окремий гурток. У приміщенні гімназії була для всіх пластунок

домівка, куди вони всі сходилися. Поза пластовими вправами й прогулянками своїми завданнями вони ставили підтримування порядку під час шкільних урочистостей, концертів і вечорниць» [8, с. 124].

Окрім цього, у гімназії функціонувала пластова крамниця, змінена на кооперативну крамницю та гурток любителів пташок і рослин для наймолодших учениць. Був у школі [11, с. 31] й етнографічний музей, створений за ініціативою Матері Северини Парилле, завідувачки. У ньому був зібраний український жіночий народний одяг із різних країв, а також предмети щоденного вжитку й жіночого господарства. «У 1936 році Мати Северина поїхала зі своїм музеєм в Америку і там, у Сан-Франціско, відкрила національний музей України, де й залишила свої експонати, які там щасливо донині збереглися». Експонатів, які залишилися на Батьківщині, немає в жодному музеї м. Львова. Після ліквідації монастиря Мати Северина жила в сестри їхнього Патріарха, кардинала Йосифа Сліпого, де й померла в п'ятдесятирічному віці [11, с. 121].

Слід зазначити, що гімназія давала молоді не лише глибокі знання, а й закладала основи морального виховання, формувала світогляд, плекала любов до всього прекрасного, до рідної мови, до українського народу; пробуджувала в молоді патріотичні почуття, сприяла згуртованості своєї національної спільноти. Завдяки ідеям милосердя, свободи, взаємодопомоги, поваги до народу та родини, які утверджувалися у змісті виховання учнів, Василянська гімназія була осередком духовно-морального виховання молодих людей, національної культури, рідної мови, формувала сильних духом і свідомих патріотів.

Щодо релігії, то гімназія прищеплювала ученицям основи етичного й морального виховання як основ національного. І катехити, і монахині-виховниці в Інституті СС Василянок, і Марійська Дружина сприяли формуванню в молоді християнських моральних принципів, закладали в серце добре, прекрасне, істинне, любов до Бога та ближнього. Вважаємо, що саме тому значна кількість абсолювенток у майбутньому стали відомими особистостями, відзначилися в різних сферах суспільного життя: релігійній, науковій, мистецькій, письменницькій тощо і були яскравим прикладом для молоді в подальшому житті.

У гімназії СС Василянок перед Першою світовою війною історію викладав Юліан Левицький, лекції якого характеризувалися змістовністю, доступністю викладеного матеріалу. Він майстерно умів спілкуватися, зацікавити молодь своїм виступом, значну увагу звертав на культурний розвиток народів.

Учителі, особливо історики, із великим задоволенням любили проводити огляд певного періоду історії. Отже, молодь мала можливість дискутувати, визначати причини й наслідки подій, доводити власний погляд, відстоювати певну позицію, давати оцінку найважливішим подіям [11, с. 45–46].

Однак спроба польської влади полонізувати українське шкільництво сильніше за все проявлялася в державних школах. Тому гімназія СС Василянок продовжувала своє існування, хоча молодь «противилася всяким спробам полонізації. Не раз крізь пальці дивилися на це вчителі, директор, монахині і впливали освідомлюючи на молодь, рятуючи школу перед розв'язанням» [11, с. 50].

У гімназії СС Василянок був заснований дворічний природознавчий музей, у якому, крім гуманістичних предметів (українська і польська мови, чужа мова, історія, географія, наука про Польщу, пропедевтика філософії), основна увага зверталася на точні і природознавчі предмети: математику, фізику, хімію, біологію, зоологію і ботаніку. Вивчення цих предметів проходило у спеціальних класах і лабораторіях. Після складання матури абсолювентки мали право вступати «до вищих студій в університетах і студіювати різні біологічні і природописні дисципліни, також і медицину». У 1935 році малу матуру склали 53 учениці, велику – 26.

Гімназія СС Василянок проіснувала у м. Львові з 1906 до 1939 року. Вона була однією із найстаріших українських середніх шкіл. Це унікальна школа, що виховала сотні українських дівчат, поширювала емансипаційні ідеї серед нашого жіноцтва, дала їм «підставову» освіту й підготовку до вищих шкільних студій, заклала основи громадянського виховання, глибину національних і громадських почувань та переконань, прищепила їм глибоку віру, дала матерів, суспільних і професійних діячів на різних нивах нашого життя, у багатьох пробудила нахил до наукової праці, підсилила мистецькі вподобання та ідеї, вказала шлях до праці на літературній ниві, вказала шлях до жертвенної праці для народу через самозречення [11, с. 7].

Історичні джерела свідчать, що саме так (за допомогою профільних гуртків) здійснювалася позакласна робота в усіх навчальних закладах Сестер Василянок. Окрім згаданих, це була фахова школа та інститут при монастирі св. Василя Великого, «вселюдна» школа, учительська семінарія, гімназія, інститут при монастирі св. Макрини (Львів), семінарія та інститут для дівчат СС Василянок (Станіславів), вселюдна школа й учительська семінарія Сестер ЧВВВ (Дрогобич) [2].

Виховання й навчання в гімназії Сестер Василіянок у Львові було на високому рівні. У закладі виховувалося понад тисячу дівчат у релігійному й українському національному дусі. У майбутньому частина з них поповнила ряди української жіночої інтелігенції на світовій арені, ставши письменницями, діячами громадського й жіночого рухів, журналістками. Інші ж долучилися до формування релігійного виховання української молоді на західних землях, деякі стали монахинями, діяльність яких сприяла формуванню української національної свідомості, ще інші – мученицями за віру або сповідницями. Були серед цих жінок і такі, що загинули в боротьбі за краще майбутнє українського народу.

Висновки. Отже, гімназії, які функціонували в першій третині ХХ століття під керівництвом Василіянського Чину, відіграли важливу роль у творенні національної системи освіти, зокрема в розвитку приватного шкільництва. Вони надавали можливість українським дітям здобувати середню освіту та готуватися до навчання у вищих закладах. Монахині Василіянки проводили педагогічну діяльність у навчальних закладах, дбали про здобуття дітьми загальної середньої та фахової освіти. Характерною рисою праці жінок на зазначених ділянках була реалізація національного, релігійного та громадянського виховання українських дітей. На практиці ця педагогічно-ідейна еkleктика реалізовувалася за допомогою відповідного змістово-засобового навантаження уроків і виховних заходів. Використовувався блок так званих домашніх (за своєю сутністю українознавчих) дисциплін, які не викладалися в інших школах. Виховні заходи мали як

традиційні (академії, концерти, вечорниці), так і спеціальні (Марійське свято, День Весни) форми. Відповідно до вікових та індивідуальних особливостей вихованців діяли позакласні гуртки. Широко використовувалися як засіб реалізації завдань національного виховання етнографічний матеріал, народна культура українства.

Досліджувані жіночі об'єднання, будучи релігійними (за своєю суб'єктною та ідейною сутністю), дбали про громадянське виховання дітей, готували їх до суспільної праці. У навчальних закладах, що розглядалися нами, робився акцент на розвиткові фізичної культури учнів у поєднанні із формуванням їхньої моральності, сили духу (принцип калокагатії). Власне, усебічний і гармонійний розвиток особистості цілком відповідав виховному ідеалу, до якого прагнули українські просвітительки і який передбачав виховання моральної людини, що сповідує цінності рідної релігії, національної культури, є фізично й духовно сильною, освіченою, з індивідуальними розвиненими здібностями. Адаже тільки така особистість справді здатна до формування адекватних мотивацій життєдіяльності відповідно до своїх запитів і потреб, свого оточення, колективу, земляків, народу тощо. Отже, реалізовувався один із найважливіших принципів навчання – принцип його зв'язку з життям. Для історичного розвитку української нації це мало винятково позитивне значення.

Перспективи подальшої роботи в цьому напрямі ми вбачаємо в більш детальному розкритті форм виховної роботи, які використовували Монахині Василіянського Чину.

Список використаних джерел

1. Благий В. Шкільництво в Галичині на початку ХХ ст.: історико-соціологічний аспект / В. Благий // Львівський державний університет імені І. Франка, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 1999. – 75 с.
2. Др. М. Саломія Цьорох, ЧСВВ. Погляд на історію та виховну діяльність монахинь Василіянок. – Рим, 1964. – 256 с.
3. Звіт про діяльність жіночої гімназії при монастирі сестер Василіянок за 1907–1936 рр. // ЦДІАУ у м. Львові. – Ф. 408. – Оп. 1. – Спр. 397. – Арк.1–15.
4. Кобельська О. М. Педагогічно-просвітницька праця монахинь Василіянок та Марійських дружин (кінець ХІХ – перша половина ХХ століття) / О. М. Кобельська // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – № 1. – 2005. – С. 65–70.

References

1. Blahyi, V. (1999). *Schooling in Galicia at the beginning of XXth century: Historical and sociological perspective*. Lviv Ivan Franko National University, Institute of Ukrainian Studies named after I. Krypiakievych NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
2. Salomia Tsoroh M. (1964). *OSBM. A look at the history and educational activities of the Basilian nuns*. Rome. [in Ukrainian].
3. *Annual Report on the activity of girls' school at the monastery of the Basilian Sisters for years 1907-1936*. CSHA in Lviv. F. 408. List1. File 397. [in Ukrainian].
4. Kobelska, O. M. (2005). Pedagogical and educational work of Basilian nuns and Sodality (late XIX – early XX century). *Scientific Proceedings of Ternopil National Pedagogical University. Series: Pedagogy*. 1. 65 - 70. [in Ukrainian].

5. Кониський О. Просвєщеніє в Галицькій Русі (1891 р.) / О. Кониський // Педагогічні погляди: збірник статей / упоряд.: В. Л. Федяєва, Г. В. Білан. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2004. – С. 79–99.
6. Кравець В.П. Історія гендерної педагогіки / В.П. Кравець // Навчальний посібник. – Тернопіль: Джура, 2005. – 440 с.
7. Курляк І.Є. Історико-педагогічні аспекти становлення перших українських ліцеїв / І.Є. Курляк // Питання педагогіки середньої і вищої школи. – Львів, 1996. – Вип. 13. – С. 20–23.
8. Лопушанська В. Гімназія С.С. Василянук у Львові / Віра Лопушанська // Визвольний шлях. – 1997. – № 1. – С. 119–124.
9. Малицька К. Про жіночий рух / К. Малицька. – Львів: Видавництво Кружка українських дівчат, 1904. – С. 8.
10. Пашко А. Жіночий рух в Україні: історичний аспект та сучасний розвиток / А. Пашко // Право України. – № 3. – 2004. – С. 125–127.
11. Пропам'ятна книга гімназії сестер Василянук у Львові. Український архів / [головний редактор Василь Лев]. – Нью-Йорк – Париж – Сідней: Наукове товариство ім. Шевченка в Нью-Йорку, 1980. – Т. XXII. – 334 с.
12. Резолюції Українського Жіночого Конгресу. – Станіславів, 23–27 червня 1934 року. – С. 14.
13. Українки в історії / за заг. ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2004. – 328 с.
14. Чепіль М. Теорія і практика формування національної свідомості дітей та молоді Галичини (друга половина XIX ст.) / М. Чепіль. – Дрогобич: Відродження, 2001. – 503 с.
15. Ярема Я. Жіночі ліцеї та їх реформа / Я. Ярема // Наша школа. – № 4-5. – 1912. – С. 14–28.
16. Bilewicz A. Prywatne srednie, ogolnokształcące szkolnictwo zenskie w Galicji w latach 1867–1914. Prace Pedagogiczne CXVI. A UW No 1897. – Wrocław: Wydawnictwo uniwersytetu Wrocławskiego, 1997. – 128 s.
5. Konyskyi, O. (2004). *Enlightenment in Galician Rus (1891)* Pedagogical views: Collected papers / Compilation. Ed V. L. Fediaeva, G. V. Bilan. Kherson: KSU Publishing. 79 - 99. [in Ukrainian].
6. Kravets, V. P. (2005). *The history of gender pedagogy*. Ternopil: Dzhura. [in Ukrainian].
7. Kurlyak, I. E. (1996). Historical and pedagogical aspects of the first Ukrainian lyceums establishing. *Pytannia pedahohiky serednioi and vyshchoi shkoly*. Lviv. 13. 20 - 23. [in Ukrainian].
8. Lopushanska, V. (1997). *Gymnasium of S.S. Basilians in Lviv*. *Vyzvolnyi shliakh*. 1. 119 - 124. [in Ukrainian].
9. Malyska, K. (1904). *About the women's movement*. Lviv: Vydavnytstvo kruzhka Ukrainain divchat. [in Ukrainian].
10. Pashko, A. (2004). *The women's movement in Ukraine: historical aspect and modern development*. Pravo Ukraine. 3. 125 - 127. [in Ukrainian].
11. Commemorative book of the Basilian Sisters gymnasium in Lviv. (1980). *Ukrainian archives vol. XXII. Editor in Chief Basil Lev*. New York – Paris – Sydney: Scientific Society. Shevchenko in New York. [in Ukrainian].
12. *Resolutions of Ukrainian Women's Congress*. (1934) Stanislav. [in Ukrainian].
13. *Ukrainian women in history*. (2004). Ed. V. Borysenko. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
14. Chepil, M. (2001). *Theory and practice of the national consciousness formation in children and youth in Galicia (second half of XIX century.)* Drohobych: Vidrodzhennia. [in Ukrainian].
15. Yarema, Ya. (1912) *Women's lyceums and their reform*. Nasha shkola. 4 - 5. 14 - 28. [in Ukrainian].
16. Bilewicz, A. (1997). *Prywatne School, School Education feminine in Galicia in the years 1867-1914. Prace Pedagogiczne CXVI. A UW No 1897*. Wrocław: Wydawnictwo uniwersytetu Wrocławskiego. [in Poland].

Рецензент: Троїцька Т.С. – д.філос.н., професор

Відомості про автора:

Потапюк Лілія Миколаївна

Луцький національний

технічний університет

вул. Львівська, 75, м. Луцьк

Волинська обл., Україна, 43018

doi:10.7905/нвмдпу.v1i12.907

Надійшла до редакції: 06.05.2014 р.

Прийнята до друку: 20.10.2014 р.